

Пето, појаве присвајања без доприноса рада манифестују се и у области примарне расподеле, проузрокује их и одређени систем и политика цена, коришћење изузетно повољних услова процеса рада, стимулације ради што већег извоза и сл.

Према томе, друштвена својина, која претпоставља рад као критериј присвајања окружена је и све више прикљештена другим видовима присвајања.

UDK — 347.2

др Мирољуб Лабус,
доцент Правног факултета у Београду

НЕКИ ИНСТРУМЕНТИ ОСТВАРИВАЊА ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ

Излагања мојих предходника побудила су ме да поставим само једно питање које ми се чини централним у одређивању система друштвене својине. То питање може да се формулише овако: да ли се може традиционалним правним инструментима одредити нова садржина друштвене својине или, ако хоћете, да то питање преведете на економски језик, да ли се може традиционалним економским инструментима одредити нова економска садржина друштвене својине?

Чини ми се да је досадашњи одговор наше теорије и праксе био доминантно негативан. Друштвена својина представља се као правни и економски феномен и да би се регулисала подразумева нове правне и економске инструменте. Међутим, од тог начелног става до реализације пут није прећен. Да ли то значи да ћемо, можда, с неким упорнијим, савршенијим, систематичнијим радом ипак моћи да формулишемо те нове правне и економске инструменте? Вероватно неко мисли да је могуће превалити тај пут. Ја, лично, скептик сам и чини ми се да ако до сада, за ових тридесетак година, нисмо успели да пронађемо нове правне и економске инструменте, да одредимо нову правну и економску суштину друштвене својине, онда вероватно да бар за сада, тих инструмената и нема. И зато мислим да је могуће традиционалним (не свим, нормално) правним и економским инструментима одредити нову суштину. Јер, какав се овде проблем поставља? Немамо систем друштвене својине, јер систем друштвене својине подразумева бар три нивоа.

Први ниво — одређивање основних начела.

Други ниво — превођење тих начела или њихова операционализација путем одређених правних и економских инструмената, и

Трећи ниво — формулација или тачно одређивање субјеката и правила њиховог понашања који ће да користе ове инструменте како би се начела реализовала.

Ми смо се спотакли на другом нивоу — тражили смо нове инструменте, а нисмо могли да их нађемо и зато имамо парадоксалну ситуацију. Систем је конзистентан док гледамо први ниво, а ако гледамо целину видимо да то није тачно. Ја ћу касније то илустровати једним при-

мером који је вероватно и професор Максимовић имао у виду када је рекао да је друштвени доходак друштвен, а да истовремено подразумева негирање друштвене својине. Значи, мој је начелни одговор да ми неке инструменте, економске и правне можемо користити да би нову садржину и одредили.

Мој непосредни предходник нагласио је једну чињеницу која је веома битна: наша је привреда, робна привреда, тржишна привреда и то је једно од фундаменталних опредељења. Али, тржишна привреда повлачи за собом и неке последице. Једна од тих последица која је неспорна је да је продуктивност рада функција капиталне опремљености рада, једноставније речено, ако неко предузеће има савршенија, боља средства, бољи технолошки процес, продуктивност његових радника је већа. У теорији је спорно да ли то значи продуктивност капитала или, можда, то значи повећану продуктивност рада која се дугује бољој капиталној опремљености.

Али, да оставимо тај спор по страни. И теоријска и емпиријска је чињеница да постоји веома тесна веза између количине средстава којом неко предузеће, или радни колектив, располаже и продуктивности тога рада, и да то у тржишној привреди даје предност — нижи трошкови, већи обим производње, већи доходак на тржишту. Ако се ради о приватној својини у капитализму тај нето доходак присвоја капиталиста и ту нема спора. Међутим, поставља се питање шта је са социјализмом и да ли ту повећану продуктивност, или ефекте од повсћане продуктивности, треба да присвајају радници или не?

Ја у овоме видим несвојинску концепцију која тврди, и мислим да је логично да тако тврди, да радници неби смели да присвајају ефекте из саме чињенице што располажу бољим и већим средствима. Постоји један контра аргумент који каже да су боља и већа средства резултат њиховог ранијег рада, али то није тачно, и ја ћу касније аргументовати зашто. Према томе, очигледно је да у дохотку предузећа постоји један део који ми у економији називамо рентал-капиталом. И само је питање да ли ће се тај рентал-капитал прелити у личне дохотке или неће а оно што представља трајно опредељење друштвене својине то је да он не може да се у њих прелије. То би значило да радници присвајају неке користи не на основу рада него на основу саме чињенице поседовања средстава за производњу. А мислим да је то неспорно.

Постоје традиционални инструменти који веома елегантно решавају то питање. Један од њих је камата на пословни фонд, или камата на капитал, или камата на пословна средства. Свако предузеће мора да плаћа одређену цену за употребу друштвених средстава. Ми знамо да су та друштвена средства веома различито расподељена и у оквиру грана по предузећима и између грана на целој територији наше привреде. Један део тог дохотка обавезно издвајају. Било је раније спорно да ли ће тај доходак да присваја држава, или не и сматрали смо, вероватно с правом, да можда није добро да га држава присваја, јер то онда вуче у државну својину, па нема никаквих разлога да се он не остави радном колективу и да тако пропише обавеза да се искористи за развој. Значи, ми имамо један традиционални инструмент којим можемо да део дохотка потпуно неутралишемо и задржимо у тржишним условима принцип друштвене својине и принцип присвајања према раду.

Вањек и Јовичић су направили један пионирски рад 1973 год., када су први пут проценили колики је тај део инпутуираног рентала који се прелива у личне дохотке. Они су тада објаснили да се отприлике 1/4 свих разлика у личним дохоцима дугује бољој опремљености раду. Средства не утичу у целини на разлике у личним дохотцима, али, ето, са 1/4 утичу и сигурно је да је теоријски нужно, а и практично би било довољно, да се бар та 1/4 разлике у личним дохотцима, или негирања економског бића друштвене својине, на одређени начин елиминише.

Постоје и друга истраживања која објашњавају зашто долази до разлике у личним дохоцима. Између осталог далеко већи ефекат на те разлике има монополска ситуација на тржишту. Наше тржиште је мало, савремена технологија по природи ствари доводи до монопола, а да не говоримо о томе да држава може својом политиком и на други начин да ствара поједине монополе. И ту опет постоји једно традиционално средство, средство које каже да је порез на екстра доходак. Ми смо у ЗУР-у и у Уставу рекли да тај доходак мора на одређени начин да се елиминише, али и до данас тражимо нове инструменте, до сада у свету непознате, да би га елиминисали. А зашто не прихватимо један традиционални инструмент пореза, елиминишемо рентни доходак и, рецимо, каналишемо га за развијање неразвијених, или нешто друго. На тај начин ћемо приморати радне колективе да одређују и присвајају личне дохотке, али без утицаја монопола и без утицаја средстава. Значи, постоје неки инструменти који могу да се користе и нема никаквог разлога да се то не учини.

Економски концепт друштвене својине подразумева слободан приступ средствима, а када незапосленост постоји нема приступа друштвеним средствима. Али, исто тако, не може ни да се пропише обавеза самоуправних предузећа да сама воде политику запошљавања. Та политика запошљавања мора бити макроекономска, друштвена, значи морају постојати некакви друштвени фондови који ће обезбедити запосленост, јер је то битно и са становишта остваривања друштвене својине. Теорија је показала да нема самоуправног тржишта у оној мери у којој постоји монополска ситуација, а један од економских начина да се боримо против монопола је оснивање нових предузећа у којима ће се незапослени запослити, створити конкуренција и на тај начин и економске претпоставке за друштвену својину. То су све традиционални инструменти који могу да се користе уколико желимо да остваримо нову садржину.

Са становишта управних инструмената ствари чини ми се могу да стоје много једноставније. Поново бих подсетио на околност да је наше самоуправно предузеће робни произвођач и тржишни субјекат по дефиницији подразумева самостално доношење привредних облика што захтева одлучивање о средствима која се налазе у поседу предузећа. То је елементарна чињеница и ми то правно можемо врло једноставно да изразимо и да прихватимо некакав принцип групе својине. Међутим, то је врло непопуларно рећи иако нема разлога да ми системски не елиминишемо све негативне импликације. Постоје негативна и позитивна сграничења својине. Негативна ограничења казују шта субјекат не сме да ради, а позитивна ограничења што мора да ради. Код нас је јасно која правна, негативна ограничења бар са становишта економије, морају да постоје. Субјекат не може да прода предузеће и да средства и

новац ствари у банку и живи од ренте. Значи не може ван економске намене да користи средства, не може да их уништи већ мора да обезбеди бар просту репродукцију средстава. Позитивна ограничења, наредбе, правила понашања, која ће се прописати субјектима, морају да буду на линији друштвене својине. Значи, субјекти морају да се понашају тако да остваре принцип расподеле према раду, а за то мора да постоји инструментариј који ће их обавезивати. У том домену требало би правне инструменте формулисати тако да се може да оствари принцип расподеле према раду, прихватањем класичних инструмената.

UDK — 947.2

др Асен Групче,
редовни професор Правног факултета у Скопљу

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ АСПЕКТ ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ

У великој мери подржавам оно што је говорио друг Јовановић. Мислим да нам се мишљења углавном поклапају. Друг Максимовић је отворио основно питање односа друштвене својине и права. Нажалост, ја могу да констатујем да се у нашој литератури доста често сусрећу ставови према којима друштвену својину не морамо уређивати правно и да право не мора у свему и свачему да оствари обликовање друштвене својине. Можемо чак наћи пуно примера да се напросто или потцењује или чак и негира улога права. Најдрастичнији пример је онај о коме је говорио друг Јовановић.

ЗУР предвиђа у чл. 243. економски промет, а не и правни промет, промет средстава, а не и права, итд. Негирање правног промета или правног карактера промета само је један од бројних примера негације права. Мислим да то не можемо уважити и ја се не бих на том више задржавао. Међутим, ако је реч о томе да се сигурно може доказати нужност правног регулисања друштвене својине питање је како ћемо је уобличити, које ћемо најпогодније и најадекватније правне изразе за ту својину наћи. О томе се може и треба дискутовати.

Међу питањима која је покренуо друг Ивић, је и питање комплетног прилаза друштвеној својини. Ја мислим да се можемо сложити с тим да је то потреба да би се друштвена својина као систем, као комплекс односа схватила најпотпуније, али ту стоји и једна претпоставка коју морамо расчистити, јер мислим да то није учињено предходно. Да би овај комплекс могли да разматрамо мирно, зрело, мора се видети његова структура, односно морају се идентификовати сви његови делови, или сви аспекти. Један од тих аспеката, који је оспорен, о којем је говорио друг Влада Јовановић, је имовинско правни аспект друштвене својине. Мислим да то треба подвући зато што је познато да се читава наша теоретска и правничка мисао о правној природи друштвене својине поделила на два становишта. Једно је доста бројно и према њему нема или скоро нема, имовинско правних категорија.

ЗУР, или наш систем је као неки мафионичар та права те категорије, у целини укинуо, па полази не само од невластничке него и од не-